

Allah'ın Müminlere Vaadi

Prof. Dr. Lütfi BOZDOĞAN¹

Özet

Bu makalede Nur Suresi'nin 55. Ayeti ışığında Allah'ın müminlere olan vaadi ele alınmaktadır. Ayette müminler salih amel işledikleri takdirde Allah'ın vadinin gerçekleşeceği ifade edilmektedir. Bunun için müminlerin salih amel işlemelerinin yanında Allah'a ibadet etmeleri ve Ona hiçbir şeyi ortak koşmamaları gerekmektedir. Müminler bu şartları yerine getirdikleri takdirde korkularından kurtulacaklar ve yeryüzünde güven içerisinde yaşayabileceklerdir.

Anahtar kelimeler: Allah'ın vaadi, Nur Suresi, müminler

God's Promise to the Believers

Summary

In this article, God's promise to believers is discussed in the light of 55th verse of Surat an-Nur. It is stated in the verse that God's promise will come true if believers do good deeds. For this reason, believers must not only do good deeds, but also worship Allah and not associate anything with Him. If believers fulfill these conditions, they will be freed from their fears and will be able to live in safety on earth.

Key words: Allah's promise, Surah Nur, believers

Giriş

Geleceğe ümitle bakmak ve yeisten uzak yaşamak Allah'a iman eden her müminin şiarıdır. Buna göre mümin ne kadar sıkıntı ve belalara maruz kalsa da hiçbir zaman Allah'tan ümidini kesmez.

¹ Prof. Dr., ijss.conference@gmail.com

Allah'ın Müminlere Vaadi

Hatta mümin geleceğe dair ümidini kaybetmediği gibi ilahi vaatlerin itici gücüyle şahlanarak daha çok çalışır ve gayrete gelir. Bu yazıda geçmişte müminleri hayırlara motive etmiş olan ve şimdi de gelecek adına gayrete getirecek olan Nur suresi 55. ayetin tefsiri üzerinde durulacaktır. Önce ilgili âyetin metni ve meali, daha sonra da tefsiri ifade etmeye çalışılacaktır:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّن بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

“Allah içinizden iman edip amel-i sâlih işleyenlere kesin olarak vaad buyurur ki: Daha önce müminleri yeryüzünde mirasçı kıldığı gibi kendilerini de mirasçı kılacak, onlara kendileri için beğenip seçtiği İslâm dinini tatbik etme gücü verecek ve yaşadıkları korkulu dönemin arkasından, kendilerini tam bir güvene erdirecektir. Onlar, yalnız Bana ibadet edip hiçbir şeyi Bana şerik yapmazlar. Artık bundan sonra kim küfrana sarparsa, işte onlar yoldan çıkıp Allah’a karşı gelmiş olurlar” (Nur, 24/55).

Ayette geçen hususlar bütüncül bir bakışla ve sekiz başlık halinde tefsir ve analiz edilecektir. Arz edilecek yedi başlıktan altısı Allah’ın vaadinin gerçekleştiği süreci; ikisi ise vaadinin tahakkukundan sonra O’nun müminlerden istediği/beklediği tavır ve tutumu beyan eder niteliktedir. Öncelikle ayetin nüzul sebebine göz atmakta fayda vardır:

Âyetin İniş Sebebi

Tefsirlerde Medine’de inen bu ayetin sebab-i nüzülü şöyle anlatılır: Allah Resulü ve ashabı Mekke’de on yıldan fazla bir süre İslam’ı gizlice tebliğ ederken sürekli düşman korkusu ve onların müminlere zarar vereceği endişesi içinde yaşamışlar; silahla sabahlamış, silahla akşam etmişlerdi. Bir gün ashab-ı kiramdan biri Allah Resulü’ne dönerek şu soruyu sormuştu: Ey Allah’ın Resulü, emniyet ve huzur içinde yaşayacağımız ve silahları bırakacağımız bir gün görmeyecek miyiz? Efendimiz de: “Çok geçmeyecek ki, sizin içinizden muazzam bir topluluk içinde elbisesine bürünmüş ve üzerinde demir parçası (silah) bulunmayan bir adam gelecektir” cevabını vermiş ve ardından mezkûr ayet nazil olmuştur (Mâtürîdî, Tevilâtü’l-Kurân: 7/586). Ayetin iniş sebebinden, Medine’deki Müslümanların henüz İslam düşmanlarına karşı tam bir güven içinde olmadıkları

anlaşılmaktadır. Genel anlamda Arap yarımadasındaki güven ortamının Mekke fethinden itibaren oluştuğunu ifade etmek mümkündür.

Allah'ın Vaadde Bulunması

Vaad kısaca söz vermek demektir. Ancak vaad ile aynı kökten gelen vaîd farklı anlama sahiptir. Nitekim Şehristânî (ö. 548/1153) vaad ve vaîd hakkında şöyle der: “Vaad sevabı ve mükâfatı gerektiren konularda, vaîd ise cezalandırmayı gerektiren hususlardadır. (Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal: 1/42). Ehl-i Sünnet diğer konularda olduğu gibi vaad ve vaîd hakkında da Mutezile ve Cebriyye gibi aşırı yorumlardan kaçınmıştır. Ehl-i Sünnete göre insan iman ettikten sonra büyük günah işlemiş olsa dahi cehennemde ebediyen kalmayacaktır. Hatta Allah'ın büyük günah işleyenleri bağışlaması mümkündür. İyilik yapan müminlere yönelik vaadine gelince, Allah sözünden asla caymaz (Muhammed Kerîm, Vasatiyyetü Ehli's-Sünne beyne'l-firak: 357).

Kur'an'da vaad ve vaîd ayetleri genellikle ahirette verilecek ödül veya cezalara dairdir. Pek azı ise dünyaya taalluk eden mükâfat ve cezalara ilişkindir. Ahiretle alakalı vaad ve vaîdlerin dünyaya nisbetle ahiret ağırlıklı olarak zikredilmesi, ahiretin ebedi hayat olmasından kaynaklanır. Üzerinde durduğumuz ayet de dünyevi vaad konusunda Medine döneminde inmiş olan en kapsamlı ayettir. Ancak Allah'ın bu vaadine mazhar olabilmek için belirli şartların yerine getirilmesi gerekir. Bunların en başında da Allah'a iman gelir.

İman Edenler

İman, ilk İslam teolojisi kaynaklarında şöyle ifade edilmiştir: “İman, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna şehadet etmek ve meleklerine, peygamberlerine, kitaplarına, ahiret gününe, kadere, hayrın ve şerrin Allah'tan olduğuna inanmaktır.” (Ebû Hanîfe, el-Fıkhu'l-Ekber: 1/84; Şehristânî, el-Milel ve'n-Nihal: 1/40). Buna göre ayette zikri geçen vaade kavuşmanın en önde gelen şartı, Allah'a ve iman edilmesi gereken diğer hususlara iman etmek ve Allah'ı kalben tasdik etmektir. Bazı âlimler kalb ile tasdike dil ile

Allah'ın Müminlere Vaadi

ikrar ve ameli de ilave etmişlerse de, İmam Mâtüridî (ö. 333/944), ihlas ve samimiyetle söylenen kelime-i tevhidin uhrevi kurtuluş için yeterli olacağına dikkat çekmiştir (Mâtüridî, Tevilât: 8/473).

Amel-i Sâlih

Amel kelimesi iş, eylem, davranış gibi anlamlara gelir. Sâlih ise uygun, makbul ve yararlı demektir. Kur'an-ı Kerim'de amel-i salih genellikle "iman edenler"den sonra zikredildiğinden, bazıları ameli imanın parçası gibi algılamış ve amelsiz imanın eksik/geçersiz olacağı gibi yanlış bir düşünceye ulaşmışlardır. Hâlbuki imanla amel-i salih birbirini besleyen ve güçlendiren iki farklı dinamiktir. Daha basit anlatımla iman ile salih ameli bir aracın aküsü ile motoruna benzetmek mümkündür. Akü imanı, motor ise amel-i salihini sembolize eder. Buna göre imanla dolu bir kalp varsa, orada amel-i salih de vardır. Nîmetullah Nahcuvânî'nin (ö. 920/1514) ifadesiyle amel-i salih, müminin sahip olduğu iman, yakîn ve marifetin sonucu ve semeresidir (Nahcuvânî, el-Fevâtihu'l-Îlâhiyye: 1/404).

Sâlih ameller nasıl ki imanın semeresidir, salih amelin de en önemli semeresi hidayettir. Buna delil olarak şu ayetler zikredilebilir: "Allah kendisine yönelenleri hidâyete erdirir" (R'ad, 13/27), "Bizim uğrumuzda gayret gösterip mücahede edenlere elbette muvaffakiyet yollarımızı gösteririz (Ankebût, 29/69), "Hidâyeti kabul edenlerin ise Allah hidâyette yakînlerini artırır ve kendilerine takva nasib eder (Muhammed, 47/17).

Sâlih amelin anlamı makbul ve yararlı iş yapmak ya da Allah nezdinde makbul ve yararı olan her türlü iş demektir (Tartûşî, el-Havâdis ve'l-Bida': 1/132). Bir amelin salih olabilmesi, yani Allah katında makbul olması için de, öncelikle ihlasla yapılması, ikincisi de ameli yerine getirme yönteminin de makbul/meşru olmasıdır. İhlasla yapılması malumdur; yani Allah için yapılması ve amelde başka bir maksat gözetilmemesidir. Yöntemin meşru olmasından maksat ise gerekli şartların tam olarak yerine getirilmesidir. Örneğin, namaz kılan kişinin abdestli ve temiz olması, zekâtı verilen malın helal kazançtan olması gibi.

Kur'ânî bir kavram olarak amel-i sâlih; iş, çalışma ve eylem anlamına gelen amel ile doğru, uygun ve makbul anlamlarına gelen iki kelimeden oluşur. Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1942) amel-i salihini şöyle tanımlamıştır: Allah'a ve ahirete iman ederek, bildirdiği hükümlere uygun şekilde,

samimiyetle ve Allah rızası hedeflenerek yapılan her türlü hayır faaliyetidir (Yazır, Hak Dini Kur'an Dili: 7/4554). Aslında, amel-i sâlihi daha geniş dairede ele alabilir ve insanlığın yararına olacak şekilde ve Allah'ın hoşnutluğu gözetilerek ifa edilen bütün iyilikleri amel-i salih kapsamında düşünebiliriz. Nitekim Kur'an'da amel fiilinden sonra çokça ve mutlak şekilde zikredilen "sâlihât" tabiri bu düşünceyi destekler mahiyettedir (Bkz. Tevbe, 9/102; Mümin, 40/40). Yani salihât, kişiye, yere, zamana vs. faktörlere göre değişebilen bir kavramdır. Örneğin namazı vaktinde kılmanın salih olmasıyla kazasını kılmanın salih oluşu eşit değildir. Keza fitır sadakasını bayramdan önce vermekle, daha sonra vermek de aynı değildir. Bu nedenle bayram namazından evvel verilmesi müstehaptır ve teşvik edilmiştir.

Dini emirleri yerine getirmek ne kadar salih amel ise, Yüce Allah'ın yarattığı insanlara ve diğer canlılara dönük faydalı işler/ürünler ortaya koymak da müminlerin yapacağı salih ameller kapsamındadır. Zira diğer insanların Müslümanları ve onların dinini kabullenmeleri ya da en azından takdir etmeleri, İslam dini mensuplarının bilime ve hayatı kolaylaştıran teknolojiye yapacakları katkıyla doğru orantılıdır. Müslümanlar, şayet yeryüzünde veren el yani insanlığa Allah rızası için hizmet sunan konumda bulunurlarsa, yeryüzünün halifesi veya varisi olmuş olacaktırlar.

İnsanın Halifelîği

Allah'ın iman ve sâlih amel dairesinde yaşayan kullarını yeryüzünde halife kılması önemli bir konudur. Nitekim Kur'an'da zikri geçen peygamberlerden Hz. Âdem (a.s.) ve Hz. Davud (a.s.)'a "Halîfe" sıfatı verilmiştir (Bakara, 2/30; Sâd, 38/26). Bunlardan ilkinde yani Hz.Âdem'le alakalı ayette, manevi hilafet kastedilir. Buna göre insan Allah'ın ruhundan üfleyerek can verdiği ve potansiyel olarak esmâ-i hüsnâsına mazhar olmaya namzet en şerefli varlıktır. Hz. Davud ile alakalı olan ikinci ayette ise maddî hilafet muraddır. Çünkü bu ayette geçen "Halîfe"nin insanlar arasında adaletle ve hakkaniyetle hükümler veren âdil yönetici anlamına geldiğini görürüz. Bunu daha net anlayabilmek için ilgili ayetin mealini vermekte yarar vardır: "Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife yaptık, sen de insanlar arasında adaletle hükmet, keyfine uyma ki seni Allah yolundan saptırmasın. Allah yolundan sapanlara hesap gününü unuttukları için, şiddetli bir azap vardır." Hz. Davud'dan sonra aynı halifelik veya hükümdarlık vazifesinin oğlu Hz. Süleyman'a

Allah'ın Müminlere Vaadi

da verilmiş olduğunu ve onun da bu hilafeti daha geniş çapta ve kendisinden sonra hiçbir kimseye nasip olmayacak nitelikte idame ettirdiğini anlıyoruz (Sâd, 38/35-38).

İnsanın halife kılınması konusunda tartışılan noktalardan biri, insana “Allah'ın halifesi” demek doğru mudur” sorusu olmuştur. Zira insanın halife kılındığından bahsedilse de, Kur'an'da açıkça “Allah'ın halifesi” tabiri geçmez. Tefsirlerde, “Allah'ın halifesi” nitelemesinin ancak peygamberler için mümkün olacağı, diğerleri hakkında da ancak mecazen denilebileceği kaydedilir (İbn-i Atıyye, el-Muharraru'l-Vecîz: 4/502; İbn-i Cüzey, et-Teshîl: 2/207; Ebû Hayyân, el-Bahru'l-Muhît: 9/152). Diğer taraftan tasavvufî tefsir yazan alimler, Allah'ın ruhundan üfleyip can verdiği varlık olması nedeniyle mutlak anlamda insana “Allah'ın halifesi” demekte mahzur görmemişlerdir (Bursevî, Rûhu'l-Beyan : 8/21).

İnceleme konumuz olan ayet-i kerime ilk dönem müfessirleri tarafından şöyle anlaşılmıştır: Bu ayet Müslümanların Mekke'de, Arap ve acem diyarında hâkim konuma geleceğine işaret etmektedir (Mukâtil b. Süleyman, Tefsir: 3/206; Mâverdî, en-Nüket ve'l-Uyûn: 4/118). Zemahşerî ise daha geniş dairede Müslümanların ehl-i küfrün topraklarına mirasçı olacağını, Şam'da ve Mısır'da İsrailoğullarını hakim kıldığı gibi Müslümanları da yeryüzünde egemen kılacağını ifade etmiştir (Zemahşerî, el-Keşşâf: 3/250).

Ancak bu ayetin üslubuna baktığımızda daha farklı ve bulunduğumuz çağa özel bir anlam içerdiğini de anlıyoruz. Ayet iman eden ve amel-i salih işleyenleri çok güçlü bir şekilde kalem ederek “Andolsun onları halife kılacağız” demektedir. Kanaatimizce bu ayet işari anlamıyla iman ve salih amel dairesinde yaşayan bütün müminlerin kendi seviyesine/potansiyeline göre katılım gösterdiği ve günümüzde adına ileri demokrasi denilen farklı bir hilafeti ya da yeryüzü mirasçılığı anlamını ifade eder. Buna göre hilafet eskiden krallıklarda olduğu gibi tek adam tarafından icra edilen yönetim sistemi değildir. Günümüzün gelişmiş demokrasilerinde “Governance” diye bir kavram vardır. Tam olarak Türkçesi “yönetişim”dir. Bu modelin İslam'daki şûrâ ilkesi ile tam örtüştüğünü söylemek mümkündür. Ancak çağımızda henüz Kur'an'ın bu ayetle getirdiği modele birkaç devlet hariç henüz yaklaşılabilmemiş değildir. Tekrar ifade edersek bu Kur'ânî yönetim modelinde iman eden ve salih amel işleyen, insanlığa faydalı eser ortaya koyan her birey, yönetim emanetinin bir kısmını omuzunda taşıyan birer halife konumundadır. Ne var ki bütün bu halifeleri temsil eden bir tüzel kişi veya şahs-ı manevîyi sembolize eden biri de olacaktır.

Müminlerin Yeryüzünde Temkini ve İslâmiyeti Özgürce Yaşamaları

Yeryüzünde iman eden ve sâlih amel yapanların Allah tarafından temkini/kalıcı hale getirilmesi ve Allah'ın râzı olduğu İslam dinini tatbik etmeleridir. Temkîn'in kelime anlamı sağlamlaştırmak, sürekli ve yerleşik hale getirmek demektir. Bu da İslam dininin bütün dünyada veya bütün insanlık âleminde yerleşik ve her yerde kabul edilen bir din hale gelmesidir. Bu ilahi vaadin olmazsa olmazı ise iman ve amel-i sâlihtir. Müminler yaptıkları makbul ve yararlı işlerle diğer insanların dikkatini celp edecek ve onlarda “madem sizi bu derece iyi ve yararlı insanlar olmaya sevk eden dininizdir, o halde şu dininizi bize de anlatın” diyecek ve belki de ardından imanla şerefledebileceklerdir. Elverir ki müminler öncelikle ortaya koydukları maddi manevi ürünlerle imrendirici olabilsinler.

Yeryüzünde Barış ve Güvenin Tesisi

İnsanın en temel iki endişe ve korkusu vardır: Biri açlık, diğeri de can güvenliği endişesi. İşte ayet “yaşadıkları korkulu dönemin arkasından, kendilerini tam bir güvene erdirecektir” diyerek, müminlerin her türlü korkudan kurtulup güvene ve huzura kavuşmalarından bahsetmektedir.

Gerçekten de, Kur'an'ın bu müjdesi gerçekleşmiş ve Müslümanlar Medine döneminin son zamanlarından itibaren ve Râşit halifeler döneminde geniş bir coğrafyanın varisi olmuşlar ve dünyanın diğer yerlerine nisbetle daha güvenli ve daha müreffeh yaşamışlardır. Ancak Emevilerle birlikte yeniden krallık sistemine dönülmesiyle toplumsal huzur ve güven üzerine karanlık bir gölge düşmüştür. Bu karanlıklı ve sisli dönemler ise zaman içerisinde ilime, ilim adamına ve insanlığın yararına olan işlere önem verildiği ölçüde dağılmış ve insanlar güven içinde yaşamıştır.

Burada çağımıza damga vuran alimlerden Bediüzzaman Said Nursî'nin, mezkûr ayetin çağdaş tefsiri bağlamında “Artık maddi kılıç kınına girmiştir; zira medenilere galebe ikna iledir” sözünün çok anlamlı olduğuna işaret etmek istiyoruz. Zira günümüzde İslam'ı siyasal bir ideoloji şeklinde sunan bazı “İslamcılar”, İslamiyeti eğitimle, ikna ile değil de siyasetin ezici gücüyle, silah ve kaba kuvvetle yüceltebilecekleri hayaline kapılmışlardır. İslamiyeti insanlara savaş yoluyla ve zorla kabul ettirmek boş bir kuruntudan ibaret olduğu gibi, aynı zamanda sömürünün İslami söylemlerle perdelenmesinden başka bir şey değildir. Nitekim tarihte silah zoruyla İslam'a girenler Allah'a

Allah'ın Müminlere Vaadi

değil, Müslümanların maddi gücüne teslim olduklarından, ilk fırsatta da eski dinlerine geri dönmüşlerdir. Bu nedenle Kur'an, değişmez ve asla esnetilemez bir ilke olarak "dinde zorlama yoktur" (Bakara, 2/256) hükmünü getirmiştir.

Son olarak, elde edilen kazanımların kaybedilmemesi için ayetin çok önemli bir konuyu vurguladığına işaret etmiştik. O da Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaktır. Ayetin sonuç cümlesi diye ifade edebileceğimiz fezlekesinde de Allah'ın nimetlerine kavuştuktan sonra nankörce davrananlara yönelik tehdit cümlesi yer almaktadır. Bu da makalenin en sonunda ifade edilecektir.

Hiçbir Şeyi Allah'a Ortak Koşmamak

Kur'an, şirk koşmayı Allah'a yönelik çok büyük bir zulüm olarak nitelemiştir (Lokman, 31/13). Ayet bağlamında ise bu özellik iman ve amel-i salih dairesinde hayat sürenlerin bir vasfı olarak sunulmaktadır. Allah'ın kulları üzerindeki en temel hakkı onların Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Allah'a şirk koşmak, genel anlamda ulûhiyet ve rububiyet vasıflarından herhangi birini ölmüş veya hayatta olan bir faniye vermektir. Bu nedenle mümin bütün kalbiyle ve ruhuyla Allah'a yönelmeli ve Allah ile arasına hiçbir şeyin girmesine izin vermemelidir ki, şirkten uzaklaşıp hakiki tevhide erişebilsin.

Nankörlüğe veya İnkâra Sapanların Âkıbeti

"Artık bundan sonra kim küfrana sapsa, işte onlar yoldan çıkıp Allah'a karşı gelmiş olurlar." Bu cümlede Allah'ın ihsan ettiği bu nimetlere karşı nankörlük edenlerin durumu ve âkıbeti vurgulanır. Allah müminleri imana ve salih amellere muvaffak kılmakla onları muazzam bir nimet deryasına mazhar etmiş, akabinde de, müminleri kasem ederek söz verdiği maddi güce, yetkiye ve Muhammedî ruhun dünyanın dört bir yanında yerleşmesine vesile olma şerefine kavuşturmakla da verdiği sözü tutmuş ve gelecekte de tutacaktır. İşte mazhar olunan bütün bu nimetler Allah'a şükretmeyi gerektirir. Şükür ise vesilelere takılmadan, başarıları şahsi dehalara bağlamadan doğrudan doğruya Allah'a vermek ve O'na hamd etmektir. Şayet bu kadar nimete ve ihsana mazhar olduktan sonra Allah'ı unuttur da bazı vesileleri Allah'ın rızasına aykırı birer gaye haline

getirirlerse, Allah'ı unutup zevk ü safaya dalarlarsa, işte onlar fâsıkların ta kendileridir. Fâsık Allah'a başkaldıran ve isyan eden demektir. Kur'ani bağlamda ifade edersek, fâsık, sıkıntı ve zorluklarda Allah'a yalvaran, rahata ve huzura erdikten sonra da Allah'ı unutan kimsedir. Sâdık ve vefalı mümin olmak ise her halde Allah'a kulluk şuurundan ayrılmamayı gerektirir.

Sonuç

Allah'a iman edenler, ister dünyevî ister uhrevî olsun, her ne yapıyorlarsa yapsınlar ellerinden gelenin en mükemmelini yapmaya gayret etmelidirler. Yaptıkları her işten sonra kendilerine “acaba bu yaptığım işten Allah'ı razı edebildim mi?” sorusunu sormalıdırlar.

Müminler, yeryüzünde maddî güç, özgürlük, iktidar ve hâkimiyet elde edip de güvene erdiklerinde, bütün bu nimetleri verenin Allah Teâlâ olduğu bilinciyle, yalnız ona ibadet/kulluk etmeli ve O'na hiçbir faniyi ortak koşmamalıdırlar. Eğer verilen nimetleri Ondan bilmemek suretiyle nankörlük ederlerse, bir kısım vesilelere takılıp başarıyı o fani vesilelere hamledeyse, fâsık olma ve istikametten ayrılma riskiyle karşı karşıya kalacaklardır. Bu da kazanma kuşağında kaybetme anlamına gelen bir hezimet ve iflas anlamına gelir ki, bundan Allah'a sığınmak gerekir.

Kaynaklar

Bursevî, İsmail Hakkı (ö. 1137/1725), *Rûhu'l-Beyan fi tefsiri'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.

Ebû Bekr et-Tartûşî, *el-Havâdis ve'l-Bida'*, Dâru İbn-i'l- Cevzî, 1419/1998.

Ebû Hanîfe, en-Nu'mân b. Sâbit, *el-Fıkhü'l-Ekber*, Mektebetü'l-Furkân, 1. Basım, BAE, 1419/1999.

Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî (ö. 745/1344), *el-Bahru'l-Muhît*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1420.

Allah'ın Müminlere Vaadi

Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî (ö. 541/1147), *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422.

Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî (ö. 741/1340), *et-Teshîl li'ulûmi't-tenzîl*, Şeriketü Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, Beyrut, 1416.

Mâtüridî, Ebû Mansûr, *Tevilâtü Ehli's-Sünne*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1426/2005.

Muhammed Kerîm, *Vasatiyyetü Ehli's-Sünne beyne'l-firak*, Dâru'r-Râye li'n-Neşr ve't-tevzî', 1. Basım, 1415/1994.

Nimetullah b. Mahmûd en-Nahcivânî, *el-Fevâtihu'l-İlâhiyye ve'l-Mefâtihu'l-Ğaybiyye*, Mısır, 1419/1999.

Şehristânî, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim, *el-Milel ve'n-Nihal*, Müessesetü'l-Halebî.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.